

Processen om en skilling mellem degnen og Skaverups husmænd

For nylig udkom en spændende bog om den nedlagte skovlandsby Ulkerup oppe i det nordlige Odsherred. Forfatteren, cand. mag. Benedicte Fonnesbech-Wulff fortæller efter grundige arkivstudier og arkæologiske undersøgelser på stedet byens historie fra 1300-tallet, til dens indvånere i året 1782 måtte vige for kronens ønske om at opelske mere skov. Det skal indrømmes, at vore skove gennem århundreder havde været udsat for misrøgt: skånselsløs hugst uden genplantning. Hvad var da mere naturligt, end af kongen gik foran på sine egne besiddelser. Derfor måtte beboerne i Ulkerup skov flytte med folk og fæ redskaber og husgeråd samt brugbart bindingsværk til Isefjordskysten, hvor en strimmel sandet jord blev stillet til rådighed og blev til det lille fiskerleje Strandhusene i Egebjerg sogn.

Men hvordan gik det nabobyen Skaverup der lå på agerland midt mellem Ulkerup og Anneberg skov. Den var jo endnu mindre end Ulkerup, der på nedlægningstidspunktet havde 15-16 familier. I Skaverup fandtes på samme tid 3 gårde og nogle får gadehuse på landsbyens fællesjord.

I 1770 var der kommet en ny mand til byen. Mølleren fra Hallenslev nede ved Tissø, Sr. Frederich Zartmann, havde tjent så godt, at han kunne købe Asmindrup Kirke med tilhørende gods.

Herved fik han kirketienende af 179 tdr. 48 skp. hartkorn, der ville indbringe ham 135 rdl. årligt. Hertil kom kirkens jordegods, der

udgjorde 18 tdr. 2 skp. hartkorn. Den største del bestod af 2 ejendomslodder i Skaverup og adskillige skovstykker inde i selv Anneberg skov, i alt 7 tdr. 3 skp hartkorn. Det ørige lå som strøgods med enkeltgårde og huse i Brent, Kollekolle og Svinninge indenherreds. Selv tog han bolig på den største gård i Skaverup. Nu var det jo nærliggende for den kommission, der skulle fremkomme med forslag til opelskning af skov at få øje på Zartmanns besiddelser i og omkring Anneberg skov. Kongens dygtige inspektør, Trojel, som boede på Egebjerggården, og amtmand over Dragsholm amt, baron M. H. Løvenskiold på Vognerup, anbefalede da også Rentekammeret en overtagelse af al Zartmanns gods, inclusive kaldsretten til kappellanembedet i Asmindrup.

Zartmann selv var på ingen måde uinteressert i dette. I 1782 laver han en specificeret oversigt over sine besiddelser, og hvad de kunne indbringe. Som betingelse stiller han krav om at måtte bebo sin gård i Skaverup til sine dages ende. Statens overdragelse fandt dog ikke sted førend i 1785.

På det grundlag blev Anneberg skov udvidet, og man kan endnu inden for skovgærdet i Skaverup ane, hvor Zartmanns gård har ligget. Det meste af hans jorde blev dog ikke tilplantet. Ca. 60 tdr. land blev i stedet udstykket til 17 husmandssteder, en udstykning, som var ret enestående på den tid.

Såvidt det har kunnet efterforskes, var det flest jordløse husmænd fra sognet, hvis kår ved fællesskabets ophævelse var blevet forringet, der overtog disse parceller.

Frederich Zartmann blev boende i Skaverup indtil d. 1. januar 1798, da han mod en årlig godtgørelse afstod sin gård og flyttede til Tersløse, hvor en af hans kappelener var blevet sognepræst. Gennem årene i Asmindrup sogn havde han haft nogen modgang. I sine erindring fortæller han, at han måtte følge to koner og tog børn til Asmindrup kirke, hvor han lod dem begrave oppe i koret. Selv døde han under et ophold i Nykøbing Sj. og her skal han være begravet tæt ved kirken.

Hvad de nye fæstehusmænd angår, så levede de dels af deres lille jordlod, dels som daglejere i mark og skov, men nøjsomt har det sikkert været.

På den tid havde hver landsby sit eget oldermandslav, men Skaverup havde to, for husmændene dannede deres eget, og det er i den forbindelse, processen om en skilling mellem degn og husmænd hører hjemme, således som den blev fortalt af nu afdøde gårdmand Laurids Olsen i Skaverup ved et ældremøde i Nr. Asmindrup præstegård i 1965, og som jeg optog på bånd.

Hvert år til mortensdag samledes husmændene for at vælge ny oldermand.

Det blev fejret med et oldermandgilde, hvortil man indbød sognets degn. Der kunne jo godt være et eller andet, der skulle skrives, og det var vel ikke det husmændene var bedst til på den tid.

I 1811 havde Asmindrup sogn fået en ny skoleholder og degn. Han hed Holger Nielsen og var den første seminarieuddannede lærer i sognet. I øvrigt en husmandssøn fra Brent.

Der blev vedtaget den ordning, at husmændene skulle yde degnen

hvert en skilling. Til gengæld skulle Holger Nielsen medbringe en pot brændevin til gildet.

Det var en god forretning for skolelæreren for en pot brændevin kostede 14 skilling, og han modtog jo 17.

Sådan gik det i mange år, men i 1854 døde Holger Nielsen og blev begravet på Asmindrup kirkegård, hvor hans gravminde stadig kan ses.

Den nye skolelærer hed Hertig og var for øvrigt svigersøn til den forrige. Men han var en finere mand, så han ville ikke med til husmændenes gilde.

Det var der jo ikke noget at gøre ved. Så slap de da også for at betale den skilling, troede de da.

Her starter processen, for skolelæreren gik rettes vej, da han anså husmændenes skilling for den del af sin løn, men husmændene mente, det var betaling for brændevinen.

Dommen faldt ud til degnens fordel med følgende begrundelse:

1. Husmændene havde nu betalt i så mange år, at det måtte der være hævd på som en lønandel.
2. Nok havde Holger Nielsen haft en pot brændevin med, men det var jo ikke mere, end han selv kunne drikke.

Min ophavsmand til denne beretning har følgende kommentar til dommen:

"Jeg gad dog vide, om han os' ku' see aa skære gåsppenne dagen etter, hva han els' sku' ha' været go' te'.

Holbæk, d. 8. dec. 1991